

DİSİPLİN SUÇ VE CEZALARI İLE ETİK ARASINDAKİ İLİŞKİLERE GENEL BİR BAKIŞ

Hasan DURSUN*

ÖZ

Her ne kadar kavramsal olarak birbirinden farklı olsa da disiplin ile etik arasında birbirinden ayrılmaz ölçüde yoğun bir ilişki bulunmaktadır. Bu bağlamda etik unsurunu bünyesinde barındırmayan bir disiplin normunun kalıcı olamayacağını vurgulamak gerekir. Kamu görevlilerinin disiplin işlerinde başarı sağlanmak isteniyorsa onların etik konusunda eğitilmesi gereklidir.

Anahtar Kelimeler: Disiplin, Etik, Ahlak, Faydacılık, Deontoloji.

A GENERAL PERSPECTİVE ON RELATION BETWEEN ETHICS AND DISCIPLINE CRIMES AND PUNISHMENTS

ABSTRACT

Although described different concepts, there is an intense relation between discipline and ethics in the integral level. Within that context, it is necessary to emphasize that if a discipline norm does not embody the ethical component that norm cannot be long lasting. If one want to be success on the discipline matters of public officials, it is necessary to educate them on the ethics.

Keywords: *Discipline, Ethic, Moral, Utilitarianism, Deontology.*

* Dr. Planlama Uzmanı. Kalkınma Bakanlığı, hasan.dursun@kalkinma.gov.tr (Bu makalede ileri sürülen görüşler Kalkınma Bakanlığının değil, yazarın kişisel görüşlerini yansıtmaktadır).

GİRİŞ

Disiplin ile etik arasındaki ilişkileri tam olarak kavrayabilmek için öncelikle “etik” ve disiplin” kavramları üzerinde durulması ve onlar hakkında genel bir bilgi verilmesi faydalı olacaktır.

Belirli meslek mensupları arasında geçerli olan adet ve geleneklerin, etik kavramının sözlük anlamını oluşturduğunu belirtmek gerekir. Bunun yanında, söz konusu meslek mensuplarının birbirlerine, müşterilerine ve iş sahiplerine karşı ahlaki (moral) ve profesyonel görevleri de bu kavramın içerisine girmektedir.¹ Kamu yönetimi açısından etik, doğru ve yanlışlığı ayırtırmak ve doğru bir şekilde idari tasarrufta bulunabilmeyi ifade etmektedir.²

Felsefenin bir dalı olan etik, temel olarak moral değer ve faaliyetlerle uğraşmaktadır. Etiğin tam olarak kavranabilmesi için her şeyden önce “moralin” (ahlakın) ne olduğunun anlaşılması gerekmektedir. Moral; yanlış veya doğru olan prensipler veya faaliyetlerle ilgilenir, bunun yanında, belirli bir çevrede geçerli olan kural ve değer yargısını inceler. Bu açıdan, bir toplumun, siyasi sistemin veya bir kamu kurumunun moralinden bahsedilirken söz konusu gruplar tarafından yanlış veya doğru olarak kabul edilen şeyler anlaşılır. Bir başka deyişle, moral kavramıyla grup üyelerinin önemli olarak kabul ettiği değer yargıları ve bu değer yargılarına dayanan kurallar, normlar, düzenlemeler, politikalar ve süreçler kastedilir. Moral faaliyet ile de grubun moral değerleri ile uyumlu eylem, bir diğer deyişle, grubun neyi yanlış neyi ise doğru olarak kabul ettiği en temel değerlere uyumlu davranış anlaşılır.³

Bu bağlamda “etik” ise kişisel ve sosyal “moral” (ahlaki) deneyimlere akılcılığın sistematik bir şekilde uygulanarak insan davranışlarını yönetecek kuralların belirlenmesini ifade eder. Etik, temel olarak, doğru ve yanlış açıklığa kavuşturma süreci ve doğru olana göre davranma tarzıyla ilgilenir; bunun yanında etik, doğru hareket tarzını bulabilmek için akılcılığın kullanılmasını da içerir. Kısaca etik, moral standartları araştırma olarak tanımlanabilir.⁴

¹ Black's Law Dictionary, Fifth Edition, West Publishing Co., USA 1979, s. 804.

² Robert B. Denhardt, Public Administration An Action Orientation, Brooks/Cole Publishing Company, California 1991: 131.

³ Denhardt: 101.

⁴ Denhardt: 101.

Etik, moral standartları araştırma şeklinde tanımlansa da çoğu durumlarda “etik” ve “moral” kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, sık sık, bir eylemin moral veya ahlaki olarak doğru olan bir hareket tarzının etik olarak da doğru olduğundan bahsedilmektedir. Bunun gibi sıklıkla “ahlaki kod” ile “etik kod”un aynı olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte “etik” ve “moral” kavramları birbirinden farklıdır. Bu farklılığın bilincine varmak salt felsefi açıdan önem taşımamakta, bunun yanında pratik faydası da bulunmaktadır. Çünkü etik kavramı üzerine odaklanılarak kişinin moral doğru hareketi aramadaki etkin katılımı vurgulanır. Bu bağlamda etik; etken katılımı, muhakemeyi, analiz etmeyi, doğru hareket tarzı için kılavuzluk aramayı gerektirir.⁵

İşte etik kavramının bu bilincine varılması, kamu yönetimi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Çünkü kamu yönetiminde karşı karşıya kalınan sorunlar oldukça nadir olarak siyah veya beyazdır. Bu bağlamda, kanun koyucunun kamu görevlisine yürütme görevini verdiği politikanın doğru olup olmadığı, yoksul olan bir yurttaşa kuralları göz ardı ederek yardım edilip edilemeyeceği, amirin verdiği talimatın yanlış olduğu durumlarda yerine getirilip getirilmeyeceği soruları sorulabilir. Bu ve buna benzer binlerce sorunun yanıtı kolay değildir. Böyle sorularla karşılaşılan durumlarda kamu görevlisinin düzgün bir şekilde hareket edebilmesi için yarışan değerleri tartması ve idari işlem ve eyleme temel oluşturacak “makul” (reasonable) bir sonuca ulaşması gerekir.⁶

Toplumda yaygın bir şekilde uygulama alanı bulsa da bir kamu görevlisinin karar verirken “duruma bağlı” (it depends) demesi yeterli değildir. Daha açık bir deyişle, bu uygulamayı benimseyenler “etik veya ahlaki görecelik” (ethical or moral relativism) kavramından hareket ederek kimi yer veya koşullarda etik olarak kabul edilen idari tasarrufların, başka yer veya koşullarda etik-dışı kabul edildiğini, dolayısıyla bir idari tasarrufun ahlakiliği konusunda değerlendirme yapılırken idari tasarrufun yapıldığı andaki koşulların dikkate alınması gerektiği esasını benimserler. Etik görecelik taraftarları, bir idari tasarrufun ahlakiliğini saptayacak ve bütün durumlarda uygulanabilecek evrensel standartların bulunmadığını inancını taşımaktadırlar. Daha açık bir deyişle, söz konusu taraftarlar, farklı kültürlerin değişik etik değer yargılarının bulunduğunu, örneğin, bir kültürün yaşlı insanlarını

⁵ Denhardt: 101.

⁶ Denhardt: 101-102.

ölüme terk ederken, başka bir kültürün yaşlı kimselere karşı özen gösterilmesi ve onların el üstünde tutulması yönünde bir değer yargısına sahip olduğu esasını benimsemektedirler.⁷

Bununla birlikte, etik görecelilik görüşü “yaşlı insana saygı” gibi daha geniş ve bütüncül ahlaki ilkeleri dikkate almamaktadır. Bundan da öte, söz konusu görüş, ahlaki deneyimler ışığında oldukça garip görünmektedir. Gerçekten de cinayetin ahlaki olmadığı söylendiği zaman onun bazı kişiler, hatta bazı ülkeler için ahlaki, bazı kişiler veya ülkeler için ahlaki olmadığı kastedilmemektedir. Burada söylenmek istenen şey, cinayetin bütün insanlar için ve her zaman gayri ahlaki olduğu savıdır ki bu savın “akılcı” (rational) ve duygusal gerekçelere dayalı olarak savunulması olanaklıdır. Bu durum, yanıtının bulunması kolay olmasa da ahlaki soruların yalnızca tek bir doğru cevabının bulunabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, kamu görevlisinin yapacağı tasarrufta içinde bulunduğu koşulları anlaması ve o tasarrufun lehinde ve aleyhinde olan düşünceleri değerlendirmesi ve kararına ulaşmasını sağlayıcı bir dizi kılavuz niteliğindeki ilkeleri dikkate alması, onun en azından daha berrak ve güvenli bir şekilde karar almasını sağladığını belirtmek gerekir.⁸

Doğal olarak bu durumda, etik ilkelere uygun davranılmasından nasıl emin olunacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu eminliği sağlayabilmek için üç aşamalı bir çalışma yapılması gerekmektedir. Bunlardan ilki, olgu ve olayları açıklığa kavuşturmaya çalışmaktır. İkinci olarak, temel ilkelere anlaşma sağlanmış konulardaki etik sorunların çözümlenmesi kolay olduğundan, söz konusu ilkeler üzerinde uzlaşmaya varılmalıdır. Sonuncu aşamada ise, kamu görevlisinin yapacağı idari tasarrufun lehinde ve aleyhinde olan ileri sürülen önermelerin dikkate alınması gerekir.⁹ Ancak yalnızca etik ilkelere uygun bir şekilde karara varılması yeterli olmayıp bunun yanında zor da olsa etik açıdan doğru olan karara uygun bir şekilde davranış göstermek de gerekir.¹⁰

Öte yandan, “etik” kavramıyla “faydacılık, yararcılık” (utilitarianism) ve “deontoloji” kavramlarını da birbirine karıştırmamak gerekir. Yararcılıkla deontoloji bir idari işlem veya eylemin, kısacası, idari bir tasarrufun etik olup olmadığı

⁷ Denhardt: 102

⁸ Denhardt: 102.

⁹ Bu aşamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Denhardt: 102-103.

¹⁰ Denhardt: 103.

konusundaki yaklaşımlardır. Bunlardan faydacılık; idari tasarrufun sonuçlarına odaklanmakta, eğer bir idari tasarruf, diğer idari tasarruflarla karşılaştırıldığı zaman en çok sayıdaki insan için en büyük faydayı sağlıyor veya asgari olarak en düşük zarar veriyorsa o idari tasarrufun doğru olduğuna inanmaktadır. Faydacılık taraftarları, idari bir tasarrufun doğru veya haklı olduğunu saptayacak evrensel standartların bulunmadığını, daha ziyade idari tasarrufun maliyet ve faydalarını hesaplayarak onun “ahlaki” (moral) veya “gayri-ahlaki” (immoral) olduğunun belirlenebileceği görüşünü savunmaktadırlar.¹¹

Deontolojik yaklaşımı, faydacılık yaklaşımının tersine, bir idari tasarrufun ahlaki olup olmadığının genel kural veya ilkelerle belirlenebileceği görüşünü benimsemektedir. Daha somut bir deyişle deontolojik yaklaşım, doğruluk ve yanlışlığın genel prensiplerle belirlenebileceğini ve bu prensiplerin belirli bir idari tasarrufun sonucuna göre belirlenemeyeceği görüşünü savunmaktadır. Bu yaklaşım, daha çok kamu görevlisinin görev veya sorumlulukları üzerine odaklanmaktadır. Basit bir şekilde ifade etmek gerekirse, bu yaklaşım taraftarları, bir kamu görevlisinin yapacağı tasarrufun sonuçlarına bakmaksızın ahlaken doğru olan şeyleri yapmak, doğru olmayan şeylerden ise kaçınmak yükümlülüğü olduğu esasını benimserler. Böylelikle, deontolojistler, hak veya adalet gibi kavramların içerisinde saklı olan doğru ve yanlışın evrensel ilkeleri üzerine odaklanma eğilimini taşırlar.¹²

Deontolojik yaklaşımı benimseyen bir kamu görevlisi, dürüstlük veya yardımseverlik gibi genel olarak kabul edilmiş ahlaki öncüllere uygun bir şekilde davranmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda bir kamu görevlisinden, örneğin, doğruyu söylemek, sözünü tutmak, kişilerin onuruna saygı göstermesi beklenmektedir. Kamu görevlisinin söz konusu hususları mevzuatta veya etik koddaki bulunduğu için değil genel olarak kabul edilmiş ahlaki ilkelere uygun olduğu için yapması gerekir. Özel durumlarda, yöneticinin yapacağı idari tasarruf, bir kurumun veya toplumun genel yararlarına aykırı olabilir, ancak, söz konusu tasarruf yaygın olarak kabul edilmiş ahlaki duyguya uygunsa kamu görevlisinin söz konusu duyguya uygun bir şekilde hareket etmesi gerekir.¹³

¹¹ Denhardt: 103.

¹² Denhardt: 104.

¹³ Denhardt: 104.

Kamu görevlilerinin uyması gereken etik kurallar, genellikle, kamu görevlisinin bulunduğu ülkenin sosyal normlarının bir yansımasıdır. Örneğin, ırkçılığı veya cinsel tacizi önleme anlayışı birçok ülkede ön plana çıkmaya başlamış ve söz konusu değer yargıları, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kuralların içerisine yansıtılmıştır. Bundan da öte, birçok ülkede, kamu görevlilerinin etik kuralları, özel sektör çalışanlarının etik kurallarına benzer şekilde düzenlenmiştir.¹⁴

Kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kuralların kaynağı ne olursa olsun yapılacak düzenlemede, usuli (procedural), “öze yönelik” (maddi), dizgesel (systemic) ve kişisel olmak üzere dört etik türüne hitap etmesi gerekmektedir. Bu etik türlerinin arasında hemen her konuda bağlantı bulunmakta ve söz konusu bağlantının doğası gereği de aralarında uyumsuzluk bulunmaktadır.¹⁵

Disiplin, kavramsal olarak öğretide farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Belohlav, insanları üretken yapmak ve üretkenliklerini sürdürülebilmek uygulanan sürecin işlevinin disiplin olarak adlandırılabilceği kanısındadır.¹⁶ Werther ve Davis, disiplini; kurumsal standartlara uyum sağlamaya teşvik eden yönetim eylemi olarak tanımlamışlardır.¹⁷ Buna karşın Robbins, kurumun standart ve kurallarını uygulamak için yönetici tarafından alınan önlemleri disiplin olarak tanımlamaktadır.¹⁸ Greer ve Labig ise söz konusu kavramı tanımlamaktan kaçınarak, disiplinin önemli bir olgu olmasına rağmen sevimsiz bir işlev olduğunu, zira disiplin yoluyla yöneticinin, işyerindeki istenmeyen davranışları önlemeye çalıştığını ifade etmişlerdir.¹⁹

Disiplinin tanımında uzlaşmazlık bulunduğu gibi “disiplin cezaları”nın tanımı bakımından da uzlaşmazlık bulunmaktadır. Gerçekten de disiplin cezaları

¹⁴ Bart W. Édes, Promoting Integrity In The Public Sector: The Contribution Of The OECD in Responding Corruption, UNICRI, No.63, Rome/Milan, 2000: 162.

¹⁵ Bu etik türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. William C. Johnson, Public Administration Partnerships in Public Service, Third Edition, Waveland Press Inc., USA 2004, s. 350.

¹⁶ J.A.Belohlav, The art of disciplining your employees: A manager’s guide, Prentice Hall, Englewood Beyer,1985’den nak. Aimee L Franklin ve Javier F. Pagan, Organization Culture as an Explanation for Employee Discipline Practices, Review of Public Personnel Administration, Vol.26, No.1, March 2006: 54.

¹⁷ W.B. Werther ve K. Davis, Human Resources and Personnel Management, McGraw-Hill, New York, 1993: 548’den nak., Franklin ve Pagan: 54.

¹⁸ P. G. Robbins, Management, Prentice Hall, Englewood Cliffs, NY, 1994, s. 544’dan nak. Franklin ve Pagan: 54.

¹⁹ Greer C.R. ve Labig C.E. Employee reactions to disciplinary actions, Human Relations, 40 (8), 1987, s. 507’den nak. Franklin ve Pagan: 54.

öğretide çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Nitekim Moderne, disiplin cezalarını, İdare ile kişi arasında özel bir ilişki bulunduğu durumlarda ve İdareye ceza verme yetkisinin daha önceden tanındığı durumlarda verilen cezalandırıcı işlem şeklinde tanımlamakta,²⁰ Sauv  ise kamu hizmetinin düzgün işlemesi için verilen ceza olarak tanımlamaktadır.²¹ Gölcüklü ise disiplin cezalarını; memurların, memuriyet görevleriyle ilgili olarak işledikleri kusurları veya memuriyet sıfatına veya görevine etki edebilecek kusurlu davranışları cezalandırmak için konulmuş bulunan müeyyideler olarak tanımlamaktadır.²²

Kanımızca Sauv  ve Gölcüklü'n n yapmış olduğu tanımlar, dar kapsamda olduėu²³ ve disiplin cezalarının karakteristik özelliklerini yansıtmadığı için kabul edilemez. Söz konusu tanımlardan yalnızca Moderne'nin yaptığı geniş ölçekli tanım son derece isabetlidir. Zira yazarın da belirttiği gibi disiplin cezalarının nirengi noktasını İdare ile kişi arasında özel bir ilişkinin bulunması ve İdareye ceza verme yetkisinin daha önceden tanınması oluşturur. Bu bağlamda Sauv  ve Gölcüklü'n n savlarının aksine disiplin cezası salt kamu görevlileri hakkında uygulanmamakta, bunun yanında, mahk m,  ğrenci, asker gibi kamu hizmetini kullanan çeşitli kesimler ile İdare arasında özel bir hukuki ilişi içerisinde bulunan her durumda da uygulanmaktadır.²⁴

²⁰ Franck Moderne, *Sanctions administratives et justice constitutionnelle*, Economica, Paris 1993: 158.

²¹ Jean Marc Sauv , *Les sanctions administratives en droit public français*, AJDA, 20 octobre 2001 sp cial: 17.

²² Feyyaz Gölcüklü, <<İdari Ceza Hukuku>> Ve Anlamı; İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki, AÜSBFD, C. XVIII, S. 2, Haziran 1963: 156.

²³ Kanımızca, disiplin cezalarının dar olarak tanımlanması, disiplin gücü veya erkinin dar olarak benimsenmesinden kaynaklanmaktadır. Disiplin gücü veya erki dar veya geniş anlamda benimsenmesine ve kapsamına göre  c anlama gelmektedir. Bu g c veya erk dar anlamında, amirin, emrinde çalışan memura ceza verme yetkisini ifade ederken (Türk öğretisinde yazarlar disiplin gücünü dar olarak tanımlama eğiliminde bulunmaktadırlar. Örneğin Gölcüklü, hiyerarşi gücünün sonuçlarının hizmeti düzenlemek, asta emir vermek, faaliyeti denetim, ast tarafından yapılan ancak gayeye uygun görülmeyen tasarrufları düzeltme, iptal ve emirlerle ve hizmetin gerekliliklerine riayetsizlik halinde meslek disiplinini sağlamak ve meslek menfaatlerini korumak ereğiyle disiplin müeyyidesi uygulamak yetkinin disiplin gücü olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bkz. Gölcüklü: 157), geniş anlamda, İdarenin  zel kişilere ceza verme yetkisini ifade eder. Bunlardan başka, dernek, vakıf, kulüp gibi özel kuruluşların, statüleri gereğince, kendi üyelerine ceza verme yetkisi ise disiplin gücünün  c nc  anlamını oluşturur. Bununla birlikte, bu son durum, cezai idare hukukunun bütünüyle dışında kalmaktadır;  nk  burada kural olarak, devletin hukuku dışında kalan faaliyetler söz konusu olmaktadır. Yine bu durumda yargının rolü yalnızca, özel kuruluşların disiplin cezası verme yetkisinin temeli olan statülerini yorumlamakla sınırlıdır. Gölcüklü: 158-159. Bu çalışmada da disiplin gücü veya erki geniş anlamda incelenecek, özel kuruluşların elemanlarına verdiği disiplin cezası inceleme dışı tutulacaktır. Zira  zel kuruluş "idare" kavramı içerisine girmedeği için onun vermiş olduğu ceza da idari ceza olarak kabul edilemez.

²⁴ Mahk m,  ğrenci ve askerler hakkında uygulanan disiplin cezaları ve kanunilik ilkesinin uygulanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Dursun, *İdari Suç ve Cezalarda Kanunilik İlkesi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2015: 349-361, 369-380.

Öte yandan disiplin sisteminin yalnızca kamu kurum veya kuruluşlarında geçerli olduğu şeklinde bir yanlış algı bulunmaktadır. Gerçekten de disiplin sistemleri yalnızca kamu hizmetlerini yürüten kamu kurum veya kuruluşlarına özgü bir husus olmayıp her türlü organizasyonda geçerli olan bir dizge niteliği taşımaktadır.²⁵ Camerlynck ve Lyon-Caen'in daha açık deyişleriyle; disiplin otoritesinin dayandığı temel; ister kapitalist, ister sosyalist isterse diğer bir model olsun, ne tür bir organizasyon olursa olsun, organizasyonun başarılı bir şekilde faaliyet yürütebilmesinden sorumlu olan en üst düzey yöneticiye disiplin cezası verme yetkisinin tanınması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu bağlamda yazarlar, disiplinin amacının, ait olduğu topluluğa ait görevini ihlal eden çalışanın cezalandırılması olduğunu zira disiplin ihlallerinin kurum düzenini bozmakla eşanlı olarak kurumun işlevine de büyük zarar verdiğini belirtmektedirler. Bununla birlikte Camerlynck ve Lyon-Caen, bir kurum veya kuruluşun düzeni ve işlevinin düzgün bir şekilde yürütülmesinden salt en üst düzey yönetici değil tüm yöneticilerin sorumlu olduğunu, bu yüzden disiplin yetkisinin yöneticiler temelinde derece derece oluşturularak sınırlandırılmasının şart olduğunu, kısacası disiplin yetkisinin disiplinler bir nitelik taşıması gerektiğini ifade etmektedirler.²⁶

1. DİSİPLİN NORMLARI İLE ETİK KURALLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Disiplin ve etik konusunda verilen kavramsal bilgilerden anlaşılacağı üzere kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kurallar ile idari disiplin suç ve cezaları arasında önemli ve yakın ilişkiler bulunmaktadır. Burada söz konusu ilişkilerin çeşitli boyutlar bakımından analizi yapılacaktır.

1. 1. Ahlaki Psikoloji “Moral Psychology” Kavramı Bakımından

Psikolog Lawrence Kohlberg, bir insanın geçebileceği üç aşamalı bir ahlaki gelişim şemasının bulunduğunu, bunlardan ilkinin “kalıplaşma-öncesi” (pre-conventional), ikincisinin “kalıplaşma” (conventional), üçüncüsünün ise

²⁵ Louis Fougère, Civil Service Systems Essays and Texts (Fransızca Özgün Adı: La fonction publique: Etudes et choix de textes commentés; İngilizce'ye çevirenler: Ruth Murphy ve Robert North), Unesco, Brussels 1967: 315. Bununla birlikte, disiplin dizgesinin kamu kurum veya kuruluşlarında bulunması, söz konusu dizgenin özel organizasyonlarda bulunmasından daha fazla önem taşır. Çünkü kamu görevi yapılan veya kamu hizmeti verilen işlerde sahip olunan disiplin dizgesi, kamu hizmet ve görevlerinin etkin, düzgün, doğru ve dürüst bir şekilde yürütülmesini sağlamayı hedeflemektedir. Bkz. Fougère: 315.

²⁶ G.G. Camerlynck ve G. Lyon-Caen, Précis de Droit du Travail, Paris, Dalloz, 1965, s. 269'dan nakleden Fougère: 315.

“kalıplaşma-ötesi” (post-conventional) aşaması olduğunu ifade etmektedir. Kohlberg, çoğu insanın ahlaki gelişiminin ilk iki aşamada bulunup üçüncü aşamaya geçemediğini, buna karşın, söz konusu gelişimin, ilk iki aşamasının atlanarak salt üçüncü aşamada sağlanamayacağını ifade etmektedir.²⁷

Kohlberg, kalıplaşma öncesi aşamada çocuğun “doğru” ve “yanlış” hakkında bazı fikirleri geliştireceğini, bu fikirleri de eylemlerinin sonucuna veya etrafındaki fiziksel güce göre şekillendireceğini belirtmektedir. Psikolog, bu aşamanın ilk evresinde çocuğun düşüncelerini cezaya göre şekillendireceğini, örneğin, çocuk duvara yazı yazarsa azarlanacağını, çocuğun bu olumsuz sonuçtan kurtulmak için söz konusu davranıştan kaçınacağını, daha sonra ise ödül almak, örneğin, ebeveyninin övgüsüne kavuşabilmek için davranışını şekillendireceğini, kalıplaşma öncesi aşamada çocuğun bakış açısına göre ahlaki bir kodun bulunmadığını, onun cezadan kaçınma veya ödülü kazanma duygusunun hareketlerini yönlendireceğini savunmaktadır. Kohlberg, bu aşamada çocuğun ahlaki gelişimini, davranışının sonucu bağlamında aldığı ceza veya ödüle göre fiilin kötü veya iyi olarak nitelendirilmesinin belirleyeceğini ifade etmektedir. Psikolog, bu aşamanın “ergenlik” (adulthood) dönemine taşınacağını da belirtmektedir.²⁸

Kohlberg, ahlaki gelişimin kalıplaşma aşamasında kişilerin; ailenin, grubun veya ulusun standart veya uygulamalarına uygun olarak davrandığını ifade etmektedir. Yazar, bu aşamanın da iki evresinin bulunduğunu, bunlardan ilkinin “iyi çocuk/güzel kız” (good boy/nice girl) dönemi olduğunu, bu dönemde ebeveynin, öğretmenin veya akranların beklentilerine ve okul, ibadethane veya evde öğrenilen normlara uygun davranıldığını belirtmektedir. Düşünür, ahlaki gelişimin bu aşamanın ikinci evresinin, hukuk ve düzene “uyum” (orientation) evresi olduğunu ifade etmektedir. Yazar bu evrede, kişilerin otorite ve sosyal düzene doğru bir uyum geliştireceğini, onların “iyi yurttaş” kavramının ne anlama geldiğini öğreneceklerini ve toplumun geleneksel kurallarıyla yaşamanın önemini kabul edeceklerini savunmaktadır. Psikoloğa göre bu evrede kişinin ahlaki bakış açısını, görev ve onur duygusu şekillendirecek, kişi; yalan söylemek, çalmak, aldatma gibi bazı davranışların yanlış olduğunu öğrenecektir. Ancak kişi bu davranışların niçin yanlış olduğu konusundaki felsefi temeli bilmeyecek, herkesin

²⁷ L. Kohlberg, *From Is to Ought in Cognitive Development and Epistemology*, editör T. Mishel, Academic Press, New York, 1971: 151-235'den nak., Denhardt: 104.

²⁸ Bkz. Denhardt: 104-105.

o tür davranışları hatalı kabul ettiği için yanlış olduğunu söyleyecektir. Kohlberg, çoğu yetişkinin ahlaki gelişiminin en az bir kısmının, daima bu evrede kalacağını, daha öteye geçemeyeceğini belirtmektedir.²⁹

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere Kohlberg, ancak çok az sayıda yetişkinin ahlaki gelişiminin, kalıplaşma-ötesi aşamaya geçebileceğini belirtmektedir. Yazar bu aşamada, kişilerin ahlaki ilkeleri benimsemeleri ve bu ilkelere göre davranmalarının bunları kör bir şekilde kabul etmelerinden dolayı değil, söz konusu ilkelerin neden doğru olduğu kanısına bilinçli olarak ulaşmalarından kaynaklandığını ifade etmektedir. Psikoloğa göre bu aşamada kişiler ahlaki ilkeleri kendi başlarına tanımlamaya çalışmakta ve bu değerlerin grup veya toplumdaki bağımsız bir şekilde nasıl işlediğini anlamaya çalışmaktadırlar. Düşünür bu aşamanın da iki evreden oluştuğunu, “sosyal sözleşme” veya “yasallık” olarak adlandırılacak ilk evrenin, güçlü bir “faydacı” (utilitarian) eğilim taşıdığını savunmaktadır. Yazar bu evrede kişinin, kendi inancı ve değerlerinin haklılığı dâhil diğer kişilerin haklarının ve toplumun bu hakları desteklemek üzere nasıl oluştuğunun bilincine ulaşacağını belirtmektedir. Kohlberg, bu bilincin sonucunun hukuki bir bakış açısı olduğunu, söz konusu bakış açısının kalıplaşma aşamasında olduğu gibi hukuki düzene durağan bir şekilde bakmak yerine o düzenin değişebilir olduğunun farkına varan bir bakış açısı olduğunu belirtmektedir. Kohlberg, ayrıca, hukuk düzeninin değişebilir olduğuna yönelik bakış açısının sık sık, “en fazla sayıda insanın azami faydası” kavramıyla desteklendiğini de ifade etmektedir. Psikolog, kalıplaşma ötesi aşamanın ikinci evresinin ahlaki gelişimin en yüksek aşaması olduğunu, bu aşamada kişinin adalet, eşitlik, insan onuruna saygı gibi soyut ahlaki prensipleri özgürce seçerek yaşayacağını ifade etmektedir. Kohlberg, kişilerin ahlaki gelişimin ikinci ve üçüncü aşamasında yaşamları bakımından uyguladıkları standartların özdeş olabilmelerine karşın, üçüncü aşamada kişinin bir eylemin niçin yanlış veya doğru olduğu konusunda farklı gerekçelere sahip olacağını belirtmektedir.³⁰

Kişinin ahlaki gelişiminin bu aşamalarını bilmek, kamu görevlilerinin vermiş olduğu kararların etik değerlendirmesi bakımından yaşamsal bir önem taşımaktadır. Gerçekten de Denhardt’ın isabetli olarak belirttiği üzere, kamu kurum ve kuruluşlarında verilen birçok etik kararların temelini, kişinin ahlaki gelişiminin

²⁹ Bkz. Denhardt: 105.

³⁰ Denhardt: 105.

bir aşaması oluşturur. Daha somut bir deyişle, kamu görevlileri kimi zaman ödül almak veya cezadan kaçınmak için karar vermekte, kimi zaman ise hukuka veya kurumsal standartlara uyum sağlamak için tasarruflarda bulunmaktadır. Örneğin, bir kamu görevlisi işten atılma korkusu nedeniyle amirinin talimatlarına uyabileceği gibi yalnızca hukuka olan saygısı nedeniyle bağlı olduğu kurumuna malzeme alırken o malı satan bir arkadaşını tercih etmekten ziyade ihale sürecini tercih edebilir. Bununla birlikte kamu görevlisinin görevi başında kendisini daha fazla dikkat göstermesi gereken ve kişisel olarak benimsediği ilke, standart ve değer yargılarını zorlayan durumların bulunması olasıdır. Örneğin amirin; satın alma görevlisine, kuruma alınacak malzemenin ihale sürecinden ziyade kendi arkadaşından alınması talimatını verdiğini düşünelim. İşte bu gibi durumlarda kamu görevlisinin “ilkeli” (principled) veya ahlaki gelişimin kalıplaşma ötesi niteliği taşıyan bir tutum sergilemesi gereklidir. Bir kamu görevlisinin unutmaması gereken nokta, kamu görevinde her zaman amirinin talimatı veya diğer kişilerin beklentilerine göre hareket etmenin gerekmediği, ahlaki prensipler konusunda dikkatli bir dik duruşun daha fazla önem taşıdığı, zaman geçtikçe kamu görevlisinin doğru etik kararlar vermesi sayesinde daha iyi bir konuma geleceği bilincine ulaşmasıdır.³¹

Yapılan bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, bir kamu görevlisinin yapacağı idari tasarrufun sürecini doğru ve uygun bir şekilde bilmesi yeterli değildir. Kamu görevlisi açısından asıl önemli olan şey doğru olduğunu benimsediği fikirlere uygun bir şekilde davranabilmektir. Bu bağlamda, bir kamu görevlisinin “dürüstlüğü” (integrity) sadece onun ne düşündüğüne göre belirlenmez, bunun yanında, nasıl davrandığına göre de saptanır. Bu durum, özellikle etik kurallara uygun bir şekilde karar vermek isteyen kamu görevlisi açısından oldukça önemlidir. Çünkü kamu yönetimindeki etik sorunlar soyut olmayıp “gerçek” (reel) bir nitelik taşır. Öte yandan etik sorunlar, insanlık için ani ve kimi zaman ciddi sonuçlar doğurduğundan kamu kurum ve kuruluşlarında etik davranışlar gösterilmesini sağlayacak bir sürecin oluşturulması oldukça büyük önem taşır.³²

Bu konudaki uzun ve köklü felsefi gelenek; faydacı, deontolojik veya diğer yaklaşımın etik ilkelerini idari tasarrufa yansıtabilmek için kamu görevlisinin “kişilik” (character) geliştirmesinin şart olduğu esasını benimser. Bir başka deyişle

³¹ Denhardt: 105-106.

³² Denhardt: 106.

söz konusu gelenek, karmaşık bir dizi genel ilkeleri belirli olaylara uygulayabilmek için soyut bilgi dışında bazı şeylere gereksinim bulunduğu esasını kabul eder.³³ Nitekim Aristoteles, somut durumlarda ahlaken doğru kararlar verebilmek için “pratik sağduyu veya erdem” (practical wisdom) kazanmanın önemini vurgulamıştır. Aristoteles, bu sağduyu veya erdemin kişinin salt genel ilkeleri nasıl uygulayacağını bilmesinden ziyade niçin böyle yaptığının bilincine varmasıyla kazanılacağını, bu bağlamda, kamu görevlisinin ahlaki bilgiyi gerçek dünyaya taşıyabilmesi için onun insan yönetiminde neyin ideal olduğu konusunda güçlü duygulara sahip olması gerektiğini belirtmektedir.³⁴

Bu yüzden “erdemin fazileti” (ethics of virtue), etik nitelikteki karar alma sorununa yönelik felsefi bir yaklaşım olmayıp bir yetenek geliştirme yoludur. Nitekim Aristoteles, erdemin de diğer yetenekler gibi geliştirilebileceği savında bulunmaktadır. Daha açık bir deyişle Aristoteles, erdemin; düşünce erdemi ve karakter erdemi olarak ikiye ayrılabilirliğini, bunlardan düşünce erdeminin, daha çok eğitim yoluyla oluşup gelişeceğini, bu yüzden deneyim ve zaman gerektirdiğini, “karakter” (kişilik) erdeminin ise alışkanlıkla edinileceğini, erdemlerin ne doğaya uygun ne de doğaya aykırı olarak edinilebileceğini, onları edinebilecek bir doğal yapımızın bulunduğunu, alışkanlıkla da onların geliştirileceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Aristoteles, erdemlerin sanatlarda olduğu gibi daha önce etkinlikte bulunarak edinileceğini, çünkü öğrenip yapılması gereken şeyleri insanların yapa yapa öğreneceğini ifade etmiştir. Düşünür, örneğin, ev yapa yapa mimar, gitar çala çala gitarcı olunacağını, bunun gibi adil şeyleri yapa yapa adil insan, ölçülü davranma davranma ölçülü, yiğitçe işler yaparak da yiğit insan olunacağını belirtmektedir.³⁵ Görülüşü üzere Aristo, erdemin oluşması ve gelişmesinde temel etmenin “pratik”, bir başka deyişle, “yapma” olduğunu ifade etmiştir.

Burada yanıtlanması gereken soru, bir kamu görevlisinin, değişik psikolojik ve felsefi yaklaşımlardan hangisini benimseyerek etik seçim yapmış sayılacağıdır. Bailey, kamu görevlisinin karar alırken aşamalı bir süreç izlerse etik seçim yapacağını savunmaktadır. Yazar ilk aşamanın, zor olan ahlaki sorunları çözmeye koyulurken geniş ve evrensel ahlaki standartları belirli durumlara uygulayabilmek

³³ Denhardt: 106.

³⁴ Bkz. Aristoteles, Nikomakhos’a Etik (Yunanca aslından çeviren; Saffet Babür), BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2015: 20 vd.

³⁵ Aristoteles: 30.

için o işin altında yatan ilke ve ahlaki gerekçelerin anlaşılması ikincisinin, kişinin kendi düşüncesi ve diğer kimselerle iletişime geçerek elde edeceği bilgilerle dikkatli ve uyumlu etik bir tasarım yapması olduğunu, Son olarak ise, “yardımseverlik” (benevolence) veya “adalet” (justice) gibi erdemlerin kamu görevlisinin bağlı olduğu kurum veya kuruluşta nasıl bir rol oynadığı, bir başka deyişle, söz konusu kurum veya kuruluşta ahlaki öncelikleri belirleyen siyasi ve etik bağlamın tanınmasının gerekli olduğunu belirtmektedir.³⁶

Stephan Bailey, bir kamu görevlisinin etik kurallara uygun davrandığının savlanabilmesi için söz konusu aşamalı süreci takip etmesinin dışında, “iyimserlik” (optimizm) - belirsizlik ve karmaşa ortamında beklentilere yanıt verecek tarzda işini başarılı bir şekilde yürütme- ile “yardımseverlikle birlikte adalet” duygusuna sahip olmasının şart olduğunu savlamaktadır.³⁷ Bailey, bu duygunun, adaletin katı kuralları ile hatalarla yüklü olan insanın duyarlı gereksinimi arasında hassas bir denge oluşturacağını belirtmektedir.³⁸

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere etik kurallara uyum disiplin kurallarına uyuma nazaran daha üst bir ahlaki gelişimi temsil etmektedir. Daha doğru bir deyişle, disiplin kurallarına bilinçsiz bir şekilde uyum ahlaki gelişimin ikinci aşamasını temsil eden kalıplaşma sürecine uygun olduğu halde etik kurallara uyum mutlak bir şekilde ahlaki gelişimin sonul aşamasını oluşturan kalıplaşma ötesine uygunluk taşır. Zira etik kurallara uygun davranabilmek için mutlaka bilinçli bir seçim yapılmakta, bu da ahlaki gelişimin sonul aşamasını oluşturmaktadır. Kuşkusuz disiplin kurallarına uyum da bilinçli bir şekilde yapılabilir ve bu durumda ahlaki gelişimin üçüncü aşamasında bulunulduğu savunulabilir. Ancak disiplin kurallarına bilinçli bir şekilde uyulması zorunlu olmayıp kişinin sadece başkalarının beklentilerini tatmin etmek için söz konusu kurallara uyması yeterlidir.

Etiğin disiplin normlarına göre daha üst bir aşamayı temsil ettiği Hegel’in düşüncelerinin incelenmesi sonucunda da ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de

³⁶ S. K. Bailey, *Ethics and the Public Service in Public Administration and Democracy*, editor Roscoe C. Martin, Syracuse University Press, Syracuse, New York, 1965, s. 285’den nak., Denhardt, s. 106-107.

³⁷ Bu bağlamda Dendardt, kamu görevlilerinin, kamu yararını gerçekleştirmeye çalışan ajanlar olduğunu, dolayısıyla bütün davranışlarında; “yardımseverlik” (benevolence), dürüstlük, güvenilirlik ve adillik dâhil “adalet” ilkeleri doğrultusunda hareket etmek zorunda olduklarını ifade etmektedir. Bkz. Denhardt: 130.

³⁸ Bailey, s. 283-298’den nak., Johnson: 351.

Hegel, hukuk ile ahlakın birleşiminden “etiğin” doğduğunu savlamaktadır. Hegel’e göre “dünya ruhu” denilen mutlak akıl, dünyanın çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu mutlak akıl, çağdan çağa “diyalektik”³⁹ bir “sıradüzen” (hiyerarşi) ile gelişip olgunlaşarak son aşamasına varacaktır. Bu bağlamda Hegel’in evrimci olduğu ortadadır. Hegel, dünya ruhunun ortaya çıkması konusunda yine bir sıradüzenin varlığını ileri sürmektedir. Bu bağlamda dünya ruhu, bir başka deyişle, “nesnel” (objektive) ruh, her şeyden önce kendisini hukuk ile belli etmekte, daha açık bir deyişle, hukuk, nesnel ruhun toplum yaşamındaki ortaya çıkış biçimi olmaktadır. Bu durum, nesnel bir düşünce gücü olarak insan iradesini dışarıdan etkilemektedir. Daha sonra nesnel ruh kendisini ahlak şeklinde göstermektedir. Ahlak, nesnel ruhun ikinci beliriyş şeklidir. Bu kez de vicdan gücü olarak insanın iradesini içerden etkilemektedir. Hegel’in düşüncesine göre, mutlak akıl, devirden devire “diyalektik” bir sıradüzene göre olgunlaşır. Önce, bir sav, sonra ise karşı-sav ortaya atılır, sonunda bu çelişkiyi ortadan kaldırmak için her ikisinin uyuşmasından bir “birleşim” meydana gelir. Hegel’e göre, nesnel ruhun iki beliriyş şekli olan hukuk ve ahlak, sav ve karşı-sav olarak kabul edildiğinden birleşim meydana gelmelidir. Buna göre, nesnel ruh, en gelişmiş şeklinde kendisini “ahlaklılık”la gösterir. Bir diğer deyişle, ahlaklılık, nesnel ruhun en gelişmiş beliriyşidir ve öznel vicdan gücü olarak kendisinin nesnel bir tözde (cevherde), hukukta gerçekleştirilmesini ister. Hegel’in düşüncesine göre, hukuk sav, ahlak ise karşı-savdır. Bu iki şey arasındaki çelişki, birleşimde ortadan kalkmaktadır. O halde, birleşimde, hem savın hem de karşı-savın öğeleri birbirine katılmışlardır. Hukuk birinci, ahlak ikinci aşama ise, üçüncü aşama en gelişmiş beliriyş şekli ahlaklılık, bir başka deyişle etikdir. Çünkü ahlaklılığın veya etiğin talep ettiği şey, öznel vicdan gücü olarak, kısacası ahlak olarak, kendisinin nesnel bir tözde, yani hukukta gerçekleştirilmesidir. Demek ki, hukuk ile ahlak arasında bir hiyerarşi kurulmuştur; buna göre de, nesnel ruhun en gelişmiş şekli olan ahlaklılık, bir öznel vicdan kurumu olan ahlakı, hukuk alanında gerçekleştirmek istemektedir. Başka bir deyişle, ahlak, yani vicdan gücü, hukukta, bir diğer deyişle, nesnel düşünce gücünde ifadesini bulmuşsa, nesnel ruhun en gelişmiş beliriyş şekli elde edilmiş demektir.⁴⁰

³⁹ Diyalektik hakkında bilgi için bkz. Hasan Dursun, Muhakemede Diyalektik ve Silahların Eşitliği, Adalet Yayınları, Ankara 2010.

⁴⁰ Fazla bilgi için bkz. Ernst Hirsch, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Güncel Dile Uyarlayan Selçuk Baran (Veziroğlu), Üçüncü Basım, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2001: 164-165.

1. 2. Hukuk Kuralının Temel Kaynağı Bakımından

Hukuk kuralının temel kaynağını oluşturma bakımından etik ile disiplin kuralları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Gerçekten de hukukun doğuşu ve doğal kaynağını toplumsal dayanışma esası oluşturmakta ve bu bağlamda hukuk kuralının iki temel kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, söz konusu dayanışma esasına uygunluğunun toplumca tanınmış, ona bir değer verilmiş olmasını ifade eden “etik” unsur, ikincisi de ona maddi bir varlık vererek, onu uyulması zorunlu bir norm haline getiren “güç” unsurudur.⁴¹

Toplumun normal döneminde hukuk kuralının bu iki unsuru özdeş seviyede görünse de, kimi durumlarda söz konusu unsurlar arasındaki denge bozulabilmektedir. Daha somut bir deyişle, gücü eline geçiren şahıs veya grup, toplumun belirli bir zamandaki değer hükümlerine uymayan, bundan dolayı da etik unsuru bulunmayan bir takım davranış kalıplarına, cebir yaptırımını katarak o kalıba şeklen ve fiilen hukuk kuralı niteliği verebilmektedir. Gerçekte bir kuralın etik unsurunun bulunup bulunmadığı çoğunlukla onun maddi ve şekli görünüşünden, bir başka deyişle, toplumun gücü ile desteklenmesinden çıkarılmaktadır. Bu bağlamda, zilyetlik mülkiyet için bir karine oluşturduğu gibi toplumun yetkili organlarının kamu gücüyle sağladıkları ve destekledikleri kural da onun hukuk kuralı olduğuna bir karine oluşturmaktadır. Böyle bir durumda, hukuk kuralının maddi unsurunun daha öncelikli ve esaslı olduğu kabul edilebilir. Ancak bu şekli bir görünüştür. Etik unsurundan yoksun veya bu unsuru zayıf olan bir hukuk kuralı önce itiraz ve eleştiriye uğramakta daha sonra da bunlara dayanamayarak yıkılmaktadır. Görüldüğü üzere, bir hukuk kuralının etik unsuru, gerçekte maddi unsurdan, bir başka deyişle, güç veya yaptırım unsurundan daha önemlidir. Bu bağlamda, toplumda insan öldürme yasağı, yalnızca ceza yaptırımı ile yasak edildiği için değil, öldürme fiilinin toplumun vicdanına da aykırı olmasından ve bu yüzden söz konusu yasak kuralının etik unsurunun değerinden ileri gelir.⁴²

Disiplin ile etik arasında yakın ilişkiyi anlamak bakımından hukukun yaptırım niteliğindeki “zor kullanımı” üzerinde biraz daha durmak uygun olacaktır. Uluslararası hukukta “zor kullanımı” az bir yer tutmasına, hatta ulusal hukukta bile insanların yaptırım korkusundan ziyade hukuka hukuk olduğu için

⁴¹ Siddik Sami Onar, İdare Hukukunun Umumi Esasları I. Cilt, Üçüncü Bası, İsmail Aygün Matbaası, İstanbul 1966, s. 263.

⁴² Onar: 264.

uymalarına karşın bir hukuk modelinde “zorlama” temel bir unsurdur. Bununla birlikte, hukukun salt zorlama unsuruna önem ve öncelik verilirse hukuktan ziyade bir “zalimlikle” (tiranlıkla) karşılaşmış olunur ve bu durum hukukun ahlaki (moral) içeriğini çökertir. Hukukta “zorlama” unsuruna bu kadar önem verilmesi gerekmeseydi duraksama olmaksızın söylenebilir ki sonul aşamada bir hukukun etkinlik derecesi organize bir şekilde kullanılması gereken zor kullanımı ile artırılabilir. Bu bağlamda, ilkel topluluklarda olduğu gibi feodal toplumlarda ve çağcıl ülkelerde “zor kullanımı” unsurunun bulunmasının hukukun etkinliğini sağlayabilmek bakımından daima yaşamsal bir önem taşıdığı söylenebilir.⁴³

Bununla birlikte beşeri hukukta zor kullanımının rolünü açıklayabilmek için psiko-analizin yapılması gerekir. Psiko-analiz, bir kişinin psikolojisinin bilinç-dışı unsurlardan oluştuğunu öğretmiştir. Bu unsurlar, Aristoteles’in “insan sosyal bir hayvandır” şeklindeki meşhur deyişinde olduğu gibi yalnızca “sosyal dayanışma”dan oluşmamakta, bunun yanında, kişiyi sosyal bir disiplin altına alabilmek için bastırılması gereken güçlü saldırgan güdülerden oluşmaktadır. Bu yüzden, Freud’un tam olarak farkına vardığı üzere “zorlama” (coercion) unsuruna gereksinim vardır. Freud, bu saldırgan güdülerin bastırılabilceğini ve iyiye yönlendirilebileceğini kabul etmesine karşın onların hiç bir zaman ortadan kaldırılamayacağını, bu yüzden uygarlaşmanın sosyal dürtülerle saldırgan temel içgüdüler arasında daima bir mücadele olduğunu belirtmektedir. Freud, saldırgan güdülerin bütünüyle ortadan kaldırılmasının olanaksız olduğunu ve gerçekleşemeyeceğini savunmaktadır. Düşünür, eğer bu güdüler tamamen ortadan kaldırılabilseydi, insanların “altın çağı” (golden age) yaşayacaklarını, bu yüzden her kültürün “zor kullanımı” ve “içgüdüsel vazgeçme” esası üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir.⁴⁴

Günümüz gelişmiş uygarlığının bilinen birçok rahatsızlığının temel nedenini, anti-sosyal istekleri bastırabilmek için insan gelişiminde farklı süreçlerde kişiye yönelik olarak yapılan müdahalelerin başarısızlığı oluşturur.⁴⁵ Nitekim Freud, insan toplumunda etkin kuralların önemini vurgulayarak onların uygarlığın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu, onlar olmadan uygarlaşmanın oluşamayacağını, ancak söz konusu kuralların, aynı zamanda kişinin en dipte yer alan isteklerine acı

⁴³ Dennis Lloyd, *The Idea of Law*, Penguin Books, Baltimore-Maryland 1964: 40-41.

⁴⁴ Bkz. Lloyd: 41-42.

⁴⁵ Lloyd: 42.

vereceğini, bu yüzden uygarlaşmış bir toplum ile zorlayıcı sosyal düzen arasında çok kuvvetli bağların olduğunu savlamıştır.⁴⁶

1. 3. Etik Kuralların İhlaline Yapırım Uygulanması Bakımından

Disiplin kurallarının bazı durumlarda etik kuralların ihlaline yaptırım öngörmesi nedeniyle de etik normlarla arasında bir ilişki bulunmaktadır. Gerçekten de disiplin kurallarının tümü mesleki kuralların tamamını açıklayıcı ve onların ihlali halinde yaptırım uygulanmasını gerektirici bir niteliğe sahip bulunmamaktadır. Kimi durumlarda ise disiplin hukuku, mesleğin bünyesine ilişkin temel ‐ahlaki‐ (moral) yazılı veya yazılı olmayan önemli etik kurallarının ihlaline ilişkin bir yaptırım olarak gözükebilmektedir. Bundan da öte disiplin kurallarında kurumun niteliğinden ziyade etik nitelik ön plana çıkabilmektedir. Bu bağlamda, disiplin kuralları ile etik kurallar arasında bir yakınlaşma olduğu açıktır.⁴⁷

1. 4. Her İki Tür Kuralların İhlaline Hem İdari Hem de Ceza Hukuku Cezası Öngörülebilmesi Bakımından

Yine kimi disiplin kuralları ile etik kurallarının ihlali halinde yalnızca idari ceza öngörülmekle kalmamakta, bunun yanında ceza hukuku cezası da öngörülmektedir. Kimi fiiller örneğin amire saldırmak hem ceza hukuku hem de disiplin hukuku bakımından cezayı gerektirdiği gibi etik kural ve ilkelere uyulmaması da ceza hukuku cezası ve disiplin cezasını gerektirebilir. Özellikle etik normlardan mali nitelikli çıkar uyumsuzluğu yasaklarına aykırı davranılması durumunda, idari yaptırımlar yanında cezai yaptırımlar da öngörülebilmektedir.⁴⁸

1. 5. Kamu Yönetiminde Görev Almayı Caydırabilmek Bakımından

Önemsiz şeylerin disiplin veya etik normu haline getirilmesi, nitelikli insanların kamu yönetiminde görev almasını ‐caydırıcı‐ olabilmektedir. Gerçekten de gerek önemsiz disiplin ihlalleri gerekse ‐önemsiz etik kuralların‐ (petty ethics rules) tümünün hukuk kurallarına dönüştürülmesi nitelik açısından yetişmiş

⁴⁶ Bkz. Lloyd: 42.

⁴⁷ Krş. Oğuz Sancakdar, Disiplin Yapırımı Olarak Devlet Memuriyetinden Çıkarma ve Yargısal Denetim, Yetkin Yayınları, Ankara 2001: 141.

⁴⁸ Bu yaklaşımın, Amerika Birleşik Devletlerinde başarısızlığı konusunda bkz. Robert Roberts, History of the Legalization of Executive Branch Ethics Regulation, Public Integrity, Vol. 9, No. 4, Fall 2007: 318.

kişilerin gözünü korkutabilmektedir. Bu bağlamda söz konusu kişiler küçük bir hata yapmaları durumunda yaptırıma çarptırılabilceği düşüncesiyle kamu yönetiminde görev almak bakımından çekinceli bir tutum takınabilmektedirler.⁴⁹

2. DİSİPLİN NORMLARI İLE ETİK KURALLAR ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Disiplin ve etik normlar arasında yukarıda anlatılan önemli yakınlıklar bulunmasına rağmen her ikisi özdeş olarak kabul edilemez. Her iki tür normlar arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Aşağıda bu farklılıklara kısaca temas edilmesi uygun olacaktır.

2. 1. Sözlük Anlamı Bakımından

Sözlük anlamı bakımından etik ve disiplin farklı anlamlara gelmektedir. Belirli bir meslek mensupları arasında geçerli olan adet ve gelenekler, etik kavramının sözlük anlamını oluşturmaktadır. Bunun yanında, söz konusu meslek mensuplarının birbirlerine, müşterilerine ve iş sahiplerine karşı ahlaki (moral) ve profesyonel görevleri de bu kavramın içerisine girmektedir.⁵⁰ Kamu yönetimi açısından etik ise, doğru ve yanlışlığı ayırtırmak ve doğru bir şekilde idari tasarrufta bulunabilmeyi ifade etmektedir.⁵¹

Buna karşın, disiplin; talimat, bilgi ve tecrübenin iletilerek kavranması, kural ve emirlere uygun davranmak ve onlara saygı göstermek için eğitime tabi tutmak, düzeltme, şiddetli cezalandırma, cezalandırma, ceza, kural ve düzenlemeler anlamını taşır.⁵² Görüldüğü üzere disiplin ve etiğin sözcük anlamı birbirlerinden oldukça farklıdır.

2. 2. Yönelindikleri Amaç Bakımından

Etik kurullarla devletin karar alma sürecinde nesnellüğünün ve tarafsızlığının sağlanarak yurttaşların korunması ve onların devlete güveninin sağlanması amaçlanmış olmasına karşın,⁵³ kamu görevlileri açısından konulan disiplin suç ve cezalarında kurum düzeni ve disiplinin korunması amaçlanmıştır.

⁴⁹ Krş. Roberts: 313.

⁵⁰ Black's Law Dictionary: 804.

⁵¹ Denhardt: 131.

⁵² Black's Law Dictionary: 417.

⁵³ Roberts: 313.

2. 3. Etik İklimin Oluşturulmasının Zorluğu Bakımından

Etik iklimin oluşturulmasının zorluğu bakımından etik ile disiplin normları arasında farklılık bulunmaktadır. Bir kamu organizasyonunda etik bir iklim oluşturabilmesi için özel çabanın gösterilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, bir kamu teşkilatında yaygın inançları değerlendirmek için bir “etik denetimi” (ethics audit) öngörülerek kurumun tasarruflarına kılavuzluk eden değer yargılarının değerlendirilmesi gerekir. Bu denetim, kurumun faaliyetlerinin metodolojik bir şekilde gözden geçirilmesini sağlamak ve faaliyetin altında yatan saklı değerleri ortaya çıkarmaktadır. Üstelik bu değerler o kamu teşkilatının halka duyurduğu bildiride ortaya çıkmayabilmektedir. Bu bağlamda bir kişinin veya organizasyonun etik değerlerini öğrenebilmek için onun neler söylediğine değil ne yaptıklarına bakılması gerekir. Kurumun değer yargılarını bilmenin önemi oldukça büyüktür. Çünkü kurumun tasarruflarını yönlendiren değer yargıları öğrenilerek kamu görevlileri bir bilince kavuşmakta ve söz konusu görevliler, uygun olmayan değer yargılarının değiştirilmesi için çaba gösterebilmektedirler.⁵⁴

2. 4. Etik Normların Yönetiminin Zorluğu Bakımından

Etik normların yönetimi oldukça zordur. Gerçekten de yöneticinin⁵⁵ bir kurum veya kuruluşta etik uygulamaları yerleştirip geliştirmesi oldukça zahmetlidir. Buna karşın, disiplin normları, yöneticinin öznel görüşünün dışında genel olarak yasa ve idari düzenlemeler ile belirlendiği için bu normların kuruluşta yerleşip geliştirilmesi için yöneticinin özel bir çaba göstermesi gerekmemektedir.⁵⁶

2. 5. Yapıtım Ölçütü Bakımından

Yapıtım ölçütü bakımından da etik kural ve ilkeler ile disiplin normları arasında farklılık bulunmaktadır. Yukarıda bir hukuk kuralının unsurlarını yapıtım ve etiğin oluşturduğu ifade edilmişti. Bu bağlamda eğer bir disiplin normu yapıtım unsurunu içermiyorsa ona disiplin kuralı bile denilmesi doğru değildir. Zira yapıtım

⁵⁴ Denhardt: 129.

⁵⁵ Yöneticinin, kamu kurum veya kuruluşunda etik ortamı oluşturması ve teşvik etmesi bakımından büyük önemi bulunmaktadır. Yönetici, etik denetimi öngörerek, kurumsal felsefe veya etik kodu oluşturarak ve etik konular hakkında eğitim programları geliştirerek kurumun etiğini iyileştirebilir. Bundan daha da önemlisi yönetici, kendi işlem ve eylemleriyle diğer kamu görevlilerine bir mesaj verebilir. Kısacası, yönetici, etik olgusuna büyük önem verirse, kamu organizasyonunda çalışan diğer kimseler de ona büyük önem verirler. Bu bağlamda, yöneticinin, kendi teşkilatında etik konusunda bir rol-model oynayarak önemli bir farklılık oluşturabilir. Denhardt: 130.

⁵⁶ Krş. Dendardt: 125.

bir hukuk kuralının ve bu bağlamda bir disiplin normunun olmazsa olmaz unsurudur. Buna karşın bir etik normunun yaptırımının bulunmaması onun “etik norm” özelliğini etkilememektedir. Bu bağlamda uluslar etik norm ihlalleri bakımından yaptırım öngörebildiği gibi herhangi bir yaptırım öngörmeyebilmektedir. Örneğin Birleşik Devletlerde etik kural ihlalleri için yaptırım öngörülmektedir. Bu ülkede kamu görevlisinin etik normlara uymasına büyük önem verilmekte ve bu bağlamda eyaletlerin ezici bir çoğunluğunda ve çoğu yerel yönetimlerde etik davranışlara uyumu gözetlemek için etik komisyonları oluşturulmuş bulunmaktadır. Bu komisyonlar, eyaletlerin etik kurallarının ihlal edildiği durumlarda genellikle kamu görevlilerine idari para cezası uygulamaktadırlar.⁵⁷

Buna karşın, Türk pozitif hukuku bakımından etik kurallara aykırılığın herhangi bir yaptırımı bulunmamaktadır. Zira etik bir norma aykırılığın yaptırım doğurabilmesi için başka normlarda bunun açıkça belirtilmesi gerekir. Başka normlarda belirtilmediği müddetçe etik kuralların ihlal edilmesi disiplin veya başka bir sorumluluk türü doğurmaz. Bu bağlamda disiplin normlarında belirtilmediği müddetçe etik kuralların ihlali disiplin ceza hukukunu ilgilendirmez.⁵⁸

⁵⁷ Dendardt: 121. Yazar burada ayrıca, etik normların hangi tip ve sayıda kamu görevlilerine uygulanacağı konusunda eyaletler bakımından büyük farklılıklar bulunduğunu, daha açık bir deyişle, kimi eyaletlerin, etik normların uygulanması bakımından atanmış veya seçilmiş kamu görevlileri arasında bir ayırım yaptığını, kimisinin de kamu görevlilerinin kapsamında bir farklılaştırmaya giderek söz konusu normların meclislerde, eyalet veya yerel kamu görevlilerinin hepsi veya bir kısmında görev alanları içermesine göre onların sayısında farklılık öngördüklerini de belirtmektedir.

⁵⁸ Krş. Judiciary Liability in the Italian System: 4. Bkz. <http://medel.bugieweb.com/usr/judiciary%20liability%20italy.pdf>, Erişim Tarihi, s. 10.12.2010. Nitekim Anayasa Mahkemesinin 4.2.2010 tarih ve E. 2007/98, K. 2010/33 sayılı kararında 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 5. maddesinin 3. fıkrasındaki; Kamu Görevlileri Etik Kurulunun başvuruya konu işlem veya eylemi gerçekleştiren kamu görevlisinin, etik davranış ilkelerine aykırı işlem veya eylemi olduğunu tespit etmesi ve bu kararın kesinleşmesi halinde, bu durumun Başbakanlık tarafından Kurul kararı olarak Resmi Gazete aracılığıyla kamuoyuna duyuracağı, ancak Kurul kararlarının yargı tarafından iptal edilmesi halinde Kurulun yargı kararını yerine getireceği ve Resmi Gazetede yayımlatacağı hükmünü bir yaptırım niteliğinde görerek iptal etmiştir. Anayasa Mahkemesi söz konusu kararında 5176 sayılı Kanunun 5. maddesinin 3. fıkrasındaki hükmü Anayasanın 2. maddesinde düzenlenen “hukuk devleti” ilkesi ile 17. maddesinde düzenlenen “kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına” aykırı görerek iptal etmiştir. Mahkeme; hukuk devletinin temel gereklerinden olan insan haklarının, demokratik toplum içinde nitelikli bir şekilde kullanılabilmesi sağlanırken bu kullanım sonucunda ortaya çıkacak düzensizliklerin olumsuz sonuçlarının kaldırılabilmesi de belirli bir dengenin kurulmasının gerekli olduğu, kamuda etik kültürünün yerleşmesi için etik ilkeye aykırılık kararları ile bunların denetimi sonucu idari yargı tarafından verilen iptal kararlarının Resmi Gazetede yayımlanmasının suç niteliği taşımayan bir konuda kişinin teşhirine, dolayısıyla toplum içindeki konumunun, maddi ve manevi varlığının ağır bir şekilde etkilenmesine yol açması, kişi özgürlüğü ile kamu gücünün kullanılması arasındaki hassas dengenin özgürlük aleyhine bozulması anlamını taşıyacağını, bu nedenle kuralın demokratik toplum düzeninin gereklerine ve adalet ilkelerine dolayısıyla hukuk devletine ve kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkına aykırı bulunduğu ifade edilmiştir. Bkz. 18.5.2010 tarih ve 27585 sayılı R.G.

Yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere etik kurallar konusunda Amerika Birleşik Devletlerinde “kurala veya uyuma dayalı etik kod” (rule or compliance-based ethics code) esası uygulanırken, Türkiye’de “dürüstlüğe dayalı etik kod” (integrity-based ethics code) esası uygulanmaktadır. Bu esaslar arasında temel fark birincisinde etik kural ihlallerini cezalandırarak ve denetimi artırarak hukuka aykırı davranışları önlemeye vurgu yapılırken, ikincisinde kuruma kılavuzluk yapacak değerler saptanmakta, etiğe uygun davranışları destekleyecek bir ortam yaratılmakta ve kamu çalışanları arasında paylaşılmış bir şekilde “hesap verilebilirlik” (accountability) unsuruna vurgu yapılmaktadır.⁵⁹

2. 6. Devlete Olan Güveni Sarsması Bakımından

Etik ilke ve kuralların ihlal edilmesi, halkın devlete olan güvenini sarsmasına karşın, disiplin normunun ihlali, halkın devlete güvenini fazla sarsmaz. Zira kamu görevlilerinin uymaları gereken disiplin normları daha çok kurumun düzeni ve disiplini ilgili olduğundan onların ihlal edilmesi halkı fazla ilgilendirmez. Buna karşın etik ilke ve kurallar, kamu görevlisinin karar alma sürecinde uyması gereken davranışlar olup doğrudan halkı ilgilendirdiğinden ihlali yurttaşların devlete olan güvenini sarsar. Nitekim Thompson’un ifade ettiği üzere etik ilke ve kurallara aykırılık, devlete duyulan güveni aşındırmakta, yurttaşlara devletin güvenilmez biri olduğu algısını vererek onların istediği gibi davranmalarına mazeret oluşturmakta ve hepsinden önemlisi demokratik hesap verilebilirliği zayıflatmaktadır.⁶⁰

Üstelik bahsedilen güvenin sarsılabilmesi için etik normun, yazılı ilke ve kurala dönüştürülmesine gerek bulunmamaktadır. Zira etik durumla ilgili her şeyin mevzuat haline dönüştürülmesi olanaksızdır. Nitekim ülkeler etikle ilgili mevzuatlarında genellikle etik bakımından önemli taşıyan kimi konuları düzenleyebilmektedir. Yine, kamu yönetimi bağlamında etik esaslara uygunluktan bahsedilebilmesi için yalnızca hukuk kuralları haline getirilmiş etik normlara uyum sağlanması yeterli olmamakta, mevzuat haline getirilsin veya getirilmesin bütün etik esaslara uyum sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda ilke ve kural haline getirilmese bile kamu çalışanlarının etik esaslara aykırı olarak yapacağı bazı davranışlar yurttaşların devlete olan güvenini sarsabilir. Çünkü yurttaşların

⁵⁹ Bkz. <http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20090126080403AAv8630>, Erişim Tarihi, 10.1.2012.

⁶⁰ Thompson, D. Paradoxes of Government Ethics, Public Administration Review,, 52: 257, Nak. Roberts, s. 327.

devlete olan güvenleri bir “algı” sorunu olduğundan kamu görevlilerinin bazı davranışları öznel olarak yoğun bir şekilde eleştirilebilmekte, bu durum ise halkın devlete olan itimadının sarsılabilmesine yol açmaktadır.⁶¹

7. Kanunilik İlkesinin Uygulanması Bakımından

Disiplin suç ve cezalarında kanunilik ilkesinin uygulanmasının gerekli olmasına karşın etik açısından böyle bir gereksinim bulunmamaktadır. Aslında etik ilkeler bakımından suç ve cezada kanunilik ilkesine tam olarak uyulması için doğasına da uygun değildir.⁶² Bu durumun nedenleri olarak; disiplin kuralları ile etik kuralların kaynağı ile düzenleme unsuru ve alanının değişik olması, etiğin kapsamının disiplinin kapsamından daha geniş olması, kimi etik ihlallerinin yapılması için kusur şartının bulunmaması, kişi ve kurumların etik seçimlerinin sık sık onların denetimi dışında bulunması, kimi durumlarda kamu görevlisinin kişisel menfaatinin etik seçiminden ayrılabilmesinin zorluğu, kamu siyasetinin bulunduğu her alanda ideal ile gerçeklik arasında daima bir boşluğun bulunması ve etik konusunda başarılı olabilmek için ortak bir şekilde hareket edilmesi zorunluluğu etikte kanunilik ilkesinin kabulünü zorlaştırmaktadır.⁶³ Bu nedenler üzerinde başka bir çalışmada ayrıntılı olarak durulduğundan burada ayrıntıya girmekten kaçınılacaktır.⁶⁴

⁶¹ Krş. Roberts: 313- 314.

⁶² Etik ilke ve kurallarda kanunilik ilkesine uyulması için doğası gereği uygun değildir. Zira kamu görevlilerinin uymaları gereken etik ilke ve kuralların hepsinin etik normuna dönüştürülebilmesi olanaksız olup yalnızca etikle ilgili önemli bazı konular etik normuna dönüştürülebilir. Gerçekten de etik, kamu görevlisinin öznel değerlendirmesini gerektirdiği gibi kamu yönetiminin günlük uygulamalarından da her gün yeni bir etik ilke veya kural doğabilmekte, dolayısıyla onların norm haline getirilerek dondurulması olanaklı olmamaktadır. Buna karşın disiplin suç ve cezalarının tümünün norm haline getirilmesi olanaklı bulunmaktadır. Aslında disiplin suç ve cezalarının tümünün kanun ile düzenlenmesi Anayasanın “suç ve cezada kanunilik” ilkesini düzenleyen 38. maddesinin gereğidir. Bkz. Dursun, İdari Suç ve Cezalarda Kanunilik İlkesi: 467-472

⁶³ Nitekim Türkiye’de de etik işlerinde kanunilik ilkesi uygulanmamaktadır. Gerçekten de 25.5.2004 tarih ve 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile etik davranış ilkelerini belirlemek ve uygulamayı gözetmek üzere Kamu Görevlileri Etik Kurulu kurulmuş, ancak kamu görevlilerinin uymaları gereken etik ilkeler, bu kanunda değil, Kurul tarafından çıkarılan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri İle Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (Bkz. 13.4.2005 tarih ve 25785 sayılı R.G.) ve Denetim Görevlilerinin Uyacakları Mesleki Etik Davranış İlkeleri Hakkında Yönetmelik (Bkz. 14.9.2010 tarih ve 27699 sayılı R.G.) ile düzenlenmiştir. Bu yönetmeliklerde kamu görevlileri ve denetim görevlilerinin uymaları gereken etik davranış ilkelerine yer verilmiştir. Üstelik söz konusu yönetmeliklerde bütün etik ilkeler de düzenlenememiştir. Etik ilkeler kanunla değil, yönetmelikle düzenlendiği için kanunilik ilkesine uyum sağlanamamıştır. Bununla birlikte Türkiye’de etik işlerinde kanunilik ilkesinin benimsenmemesi, Anayasada suç ve cezada kanunilik ilkesinin düzenlediği 38. madde bakımından bir sorun oluşturmaz. Zira Anayasanın bu maddesi, yalnızca suç ve cezada kanunilik ilkesine uyum sağlanmasını şart koşmuştur. Etik ihlaller Türk pozitif hukukunda suç ve ceza kapsamına girmedikleri için Anayasaya aykırı bir durum bulunmamaktadır.

⁶⁴ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dursun, İdari Suç ve Cezalarda Kanunilik İlkesi: 461.

SONUÇ

Buraya kadar yapılan açıklamalardan anlaşılacağı üzere disiplin ile etik arasında yoğun ve yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkinin bilincine varılamayıp etik unsura önem verilemediği durumlarda disiplin sisteminin başarılı olabilmesi olanaklı değildir. Nitekim etik unsur ihmal edildiği için ülkede de disiplin sistemi bir türlü başarı sağlayamamaktadır.

Etik unsur, bunun yanında, yaptırım unsuru içeren disiplin normlarıyla özgürlük arasındaki gerilimi azaltmak bakımından da yaşamsal bir önem taşımaktadır. Gerçekten de günümüzde yaptırım ile özgürlük arasındaki çelişme tüm ülkelerde kendisini yoğun bir şekilde hissettirmektedir. Zira her çeşit yaptırım, özgürlüğün azalmasına yol açtığı için “herkes özgür olmalıdır” denilince, “yaptırım” unsuru bunun dışında kalmakta, buna karşın, “nerede devletin yasası kendisini özgür olarak gerçekleştiremiyorsa, orada yaptırım ile gerçekleşmelidir” denildiğinde “yaptırım” istenildiği için özgürlük ortadan kalkmış olmaktadır.⁶⁵

Düşünürleri yoğun bir şekilde uğraştıran, yaptırımlı hukuk normları ve bu arada disiplin normları ile etik arasındaki ilişki sorusunun ortaya çıkardığı bu çatışmayı Fichte gidermiştir. Büyük Alman Filozofu Johann Gottlich Fichte (1762-1814) gerçekten etik ilkelere bağlı olan kimsenin hukuk ile devlet ve bunları gerektiren zoru isteyeceğini, zira devletin yasasının türdeşlerimizin özgürlüklerine saygı göstermemizi sağlayacağını, kısacası, ahlaklı olan bir kimsenin elbette bu saygının gerçekleşmesini isteyeceğini, tersine deyişle, hakka aykırı olanı istemeyeceğini, ancak bunu, bir zorluk yüzünden değil, ahlaki özünden doğan bir inanış ve kanısı ile isteyeceğini savunmaktadır. Düşünür, bunun böyle olmasıyla da özgür kişinin özgürlüğünden bir şey eksilmiş olmayacağını zira devletin yasasını isteyen özgür kişinin kendisi olduğunu, işte zorun haklı olmasının kökeninin burada olduğunu, bununla da devletin yasasının, etiğin özel bir emri olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte Fichte, devletin yasası ile hukuk kurumlarının etiğin en dış, en alt basamağı olduklarını, bunun üzerinde etiğin özüne çok daha yaklaşan daha üst basamakların yükseldiğini savlamaktadır.⁶⁶

Ancak, Fichte, özgürlük ile zor arasındaki çelişmenin büsbütün ortadan kalkmadığını, çünkü etik normun, zorun, mutlak olarak ortadan çekilmesini

⁶⁵ Krş. Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Yirmi Sekizinci Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016, s. 377.

⁶⁶ Gökberk: 377.

isteyeceğini, bununla birlikte, böyle bir şey olanaksız olduğuna göre, yapılacak şeyin devlet içinde bu ideale doğru ilerlemeye çalışmak olduğunu, bir başka deyişle, devletin, zorun artık gereksiz olduğu duruma erişmeye uğraşması gerektiğini savlamaktadır. Yazar, bunun sadece, devletin bir hukuk kurumu olmaktan çıkıp bir eğitim kurumu olmasıyla gerçekleşebileceğini savunmaktadır. Yazar, devletin kötüyü cezalandıracağına onu önlemeyi bilmesi gerektiğini, yurttaşı yasaya uygun davranmaya zorlayacağına onu yasaya kendiliğinden uyan etik ilkelere bağlı bir kişi olarak yetiştirebilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Görüldüğü üzere Fichte'nin hak idesi, böylece, sonunda bir eğitim idesine varmaktadır.⁶⁷

Yapılan bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere bir hukuk kuralı niteliğini taşıyan disiplin normunun hem etik hem de yaptırım unsurunu bünyesinde taşıması mutlak bir zorunluktur. Etik normlara uygun olmayan bir disiplin kuralının er ya da geç ortadan kalkacağı mukadderdir. Bu bağlamda bir disiplin kuralının salt zorlayıcı veya yaptırım unsuruna ağırlık verilerek bastırıcı bir düzen kurulması yerine “idari” (yönetmel) etiğın gelişmesi ve yerleşmesine katkı sağlayarak önleyici bir tutum takınılması ve disiplin kuralında da etik unsuruna ağırlık verilmesi daha isabetli bir yol olacaktır.⁶⁸ Bu bağlamda etik ilke ve kurallar konusunda kamu görevlilerinin eğitilmesi sağlanmadan ve onları bu ilke ve kuralların önemi konusunda belirli bir bilinç düzeyine ulaştırmadan disiplin sisteminin başarılı olabilmesinin ham bir hayal olacağı zihinden uzak tutulmamalıdır.

⁶⁷ Gökberk: 377-378.

⁶⁸ Krş. Server Tanilli, Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, İÜHFY No.: 637, İstanbul 1981: 451.

KAYNAKÇA

Aristoteles, Nikomakhos'a Etik (Yunanca aslından çeviren; Saffet Babür), BilgeSu Yayıncılık, Ankara 2015.

Black's Law Dictionary, Fifth Edition, West Publishing Co., USA 1979.

Denhardt, B. Robert, Public Administration An Action Orientation, Brooks/Cole Publishing Company, California 1991.

Dursun Hasan, Muhakemede Diyaletik ve Silahların Eşitliği, Adalet Yayınları, Ankara 2010.

Dursun Hasan, İdari Suç ve Cezalarda Kanunilik İlkesi, Adalet Yayınları, Ankara 2015.

Édes, W. Bart, Promoting Integrity In The Public Sector: The Contribution Of The OECD in Responding Corruption, UNICRI, No.63, Rome/Milan 2000.

Fougère Louis, Civil Service Systems Essays and Texts (Fransızca Özgün Adı: La fonction publique: Etudes et choix de textes commentés; İngilizce'ye çevirenler: Ruth Murphy ve Robert North), Unesco, Brussels 1967.

Franklin L. Aimee ve Pagan F. Javier, Organization Culture as an Explanation for Employee Discipline Practices, Review of Public Personnel Administration, Vol.26, No.1, March 2006.

Gökberk Macit, Felsefe Tarihi, Yirmi Sekizinci Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2016.

Hirş Ernst, Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi Dersleri, Güncel Dile Uyarlayan Selçuk Baran (Veziroğlu), Üçüncü Basım, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara 2001.

Johnson C. William, Public Administration Partnerships in Public Service, Third Edition, Waveland Press Inc., USA 2004.

Keyman Selâhattin, Hukuka Giriş, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

Lloyd Dennis, The Idea of Law, Penguin Books, Baltimore-Maryland 1964.

Moderne Franck, Sanctions administratives et justice constitutionnelle, Economica, Paris 1993.

Onar Siddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları I. Cilt, Üçüncü Bası, İsmail Aygün Matbaası, İstanbul 1966.

Roberts Robert, History of the Legalization of Executive Branch Ethics Regulation, Public Integrity, vol. 9, no. 4, Fall 2007.

Sancakdar Oğuz, Disiplin Yapıtırımı Olarak Devlet Memuriyetinden Çıkarma ve Yargısal Denetim, Yetkin Yayınları, Ankara 2001.

Sauvé Jean Marc, Les sanctions administratives en droit public français, AJDA, 20 octobre 2001 spécial.

Tanilli Server, Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş, İÜHFY No.: 637, İstanbul 1981.

